

IN MEMORIAM: TOTYA

URBÁN JÓZSEF

BOKOR – TOTYA – MISE...

„Aki nem gyűlöli apját, anyját, testvérét... nem lehet a tanítványom.”

I.

A mai evangéliumi részlet gyűlöletet említ. Sokszor hallottuk, ismerjük már jól a magyarázatot: az arám, Jézus anyanyelve kontrasztokban beszél. Ezért a mondatot akár úgy is lehet magarra fordítani, hogy „aki jobban szereti apját, anyját..., nem lehet a tanítványom”.

Mégis mintha e magyarázat után is maradna bennünk valamiféle elégedetlenség. Nehéz túllépnünk az erős szó okozta első sokkon? Ki tudja, talán igen. Meg aztán az is van, hogy úgy érezhetjük, ezzel a magyarázattal sem jutottunk sokkal előbbre. Mert mit is jelent az, hogy előnyben részesít, jobban szeret? Meg hogy éppen ezt nem szabad?

II.1.

A figyelmünk talán kevésbé akad meg a felsorolás utolsó elemén – „sőt még saját magát is” –, most mégis innen szeretnék indulni. Mit jelent ez? Hogyan lehet jól gyűlölni, vagy ha úgy tetszik, „nem jobban szeretni, nem előnyben részesíteni” önmagamat?

Az öngyűlöletről HBO híres filmsorozata jut eszembe, a Trónok harca. A Királyvár nevű városállamban a hit követői veszik át lassan az uralmat. Nem egyszerűen bírálják a bűnös életvitelt – szegényekét és gazdagokét

egyaránt –, hanem erőt is alkalmaznak, hogy érvényt szerezzenek a hitnek. Részint jókora furkósbotokkal járnak-kelnek, részint a hitelességükkel megnyerik maguknak a tömegeket. Ez az erejük másik, talán jelentősebb eleme: a tömeg.

A meggyőzés eszköze tehát a szó, mégpedig a tettekben és viselkedésben igazolást nyerő szó. A hit képviselői elsőként magukon kérik számon azt, amit hirdetnek, akár a gazdagokat bírálva is. Ők az elsők, akik szörruhában járnak, vezekelnek, lemondanak a hívságokról és a feslett életéről.

Mindennek ellenére a nézőben lassacskán az alakul ki, hogy nem kér az efféle „hitelességből”, bármennyire következetes is a hit harcosainak hozzáállása és magatartása. Túl sok a veszteség. A világ nemcsak büntetlen lesz, de szürke is, élettelen is. A helyes megnevezést kereső néző az ilyesfajta magatartásra végül talán nem is a hitelesség, hanem inkább a fanatizmus, a vakbuzgóság szót használná. Hiteles ez, de ártalmas.

A Trónok harcát azért is említettem, mert – véleményem szerint – azt mutatja nagyon jól, mire is gondolhatnak kortársaink, ha istenközpontú, hívő, teokratikus berendezkedést említik nekik, és milyen lenne szerintük, ha az egyház, a hit, a vallás tenné a rendet. A kereszténységre történő utalások nagyon is egyértelműek a filmben. Nyomasztó, megnyomorító kép tárul elénk: a bűn se jó, de ez még annál is rosszabb.

De térjünk vissza a magunk kérdésére! Hogyan lehet jól gyűlölni önmagam? Úgy is föltehetnénk a kérdést: mik a helyes, a jó hitelesség kritériumai? Hogyan lehet különbséget tenni a „hitelességek” között, ha azt látjuk, hogy önmagában a hitelesség, a következetesség nem elegendő kritérium? Milyen a nem gyilkos öngyűlölet? Milyen a nem gyilkos hitelesség?

2. Menjünk csak tovább a mai evangéliumi szövegben! Jézus azt mondja: „Aki nem veszi fel keresztjét, és nem követ, nem lehet a tanítványom.”

Érdekes szövegváltozatok vannak itt, legalábbis ami a fordításokat illeti. A görögben – és a latinban – így szerepel: „Aki nem veszi fel keresztjét, és utánam jön, nem lehet a tanítványom.” A liturgikus fordítás ezt így adja vissza: „Aki nem veszi fel keresztjét, és (nem így) követ engem...”

Az a benyomásom, hogy többnyire nem figyelünk föl erre a mozzanatra, hanem úgy halljuk a szöveget, mint ami azt mondja: nem lehet Jézus tanítványa az, aki nem

veszi fel a maga kereszjtét, és nem követi Jézust. Aki a tanítványa akar lenni, annak be kell állnia mögé, és vállalnia kell az ezzel járó kereszthordozást.

Ha szó szerint nézzük a szöveget, akkor viszont nem erről van szó, hanem arról, hogy nem lehet Jézus tanítványa az, aki Jézus mögött lépdél ugyan, de nem veszi magára a kereszjtét. Ha így van, akkor igencsak hangsúlyossá válik a keresztfölvétele, a saját keresztfelvétele. A keresztet fölvenni és Jézust követni – ezek együtt kellene a tanítványsághoz. Nem elég Jézus mögött járni, mert ha nem vettem fel a keresztet, akkor nem lehetek a tanítványa. Úgy lehet Jézust követni, hogy fölvesszük a keresztet, a saját keresztünket.

Vajon ez a fajta keresztfelvétel már önmagában Jézus-követés? Vagy pedig a saját keresztfelvétele a Jézus-követés feltétele, vagy pontosabban a Jézus-követés útja: ezen az úton lehet tanulni a Jézus-követést? Izgalmas kérdések lehetnek ezek. Annyi mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy pusztán Jézus mögött lépdelve a saját keresztfelvétele nélkül senki nem lesz Jézus tanítványává.

De önmagában a saját keresztfelvétele sem világos kritérium. Ha ugyanis azt keressük, hogy mi is az önmagát gyűlölni tartalma, meg hogy egyáltalán miért is kell gyűlölnie a leendő tanítványnak önmagát, akkor könnyen rátalálhatunk a következő válaszra: azért kell a leendő tanítványnak önmagát gyűlölnie – a saját kereszjtét hordoznia –, mert az „önmagánál”, vagyis itt belül van a bűn, a rossz forrása. Ezt a rosszat kell gyűlölni. Az önmegtagadás, a mortificatio, az önsanyargatás ezt a rosszat akarja kiegyelni az emberen belülről, aztán az emberen kívülről, az emberi kapcsolatokból, az egész világból. Megtisztítani a világot! – Mintha ez lenne a teokratikus berendezkedést és rendet kialakítani akaró mindenféle hozzáállásnak is a programja. És lehet ezt hitelesen csinálni, csak önmagánál kell kezdenie. Itt van hát az „önmagát gyűlölni” alapja – gondolhatnánk. Önmagát gyűlölni, fölvenni a keresztet, fölvenni a belső rossz, meg a sok-sok külső rossz kereszjtét, nem bedőlni a csábításnak, hanem kérlelhetetlenül követni a hitet, a tant, és folytatni a rossz elleni küzdelmet: ez a program!

Ez a program?

3. Jézus nem ilyen képet fest az Isten Országáról. Jézus arról beszél, hogy hagyjátok az aratásig, ott majd elválnak... Jézus azt mondja, hadd növekedjék együtt a búza meg a konkoly. Nem a ti dolgotok, nem a mi dolgunk az elválasztás, az ítélet. Egyelőre jobb, ha azt

figyeljük, hogyan növekszik a termés. Jobb, ha tanuljuk az ámulatot, jobb, ha szemléljük a növekedés csodáját.

A rosszról, a bűnről is beszél Jézus: „menj, és többé ne vétkezzél”. De nem ez az első szava. Előtte befogadja a bűnöst, úgy, ahogy van. Ez az első tette. És ha ez sikeresen megtörtént, akkor mondja neki: „Menj, és többé ne vétkezzél!”

Rossz, ha fordítva van. Rossz ugyanis, ha valójában egy ki nem mondott sorrend azt diktálja: „Menj, és többé ne vétkezzél, én sem ítélek el.” Vagyis ha azt mondjuk: ha nem vétkezel többet, ha vállalod, ha megígéred, ha leteszed a nagy esküt, és úgy is élsz, hogy nem vétkezel, akkor én sem ítélek el.

Ha így van, akkor az irgalom, a befogadás feltétele az élet megváltoztatása, ahol ez a megváltoztatás nem kevesebbet jelent, mint magát a „megváltást”. Ha megszabadulsz a bűntől, a benned levő rossztól, akkor van számodra irgalom és megbocsátás. Döntsd el, mit akarsz!

Ez a szemlélet valójában az önmegváltást hirdeti, és ennek a lehetetlen, megoldhatatlan feladatnak a terhét teszi rá az emberekre. Hiteles? Igen, mert magára is ezt a terhet veszi. De az így értett hitelességből következnek az a fajta önsanyargató spiritualitás, amely nem egyszerűen józan és szikár, hanem örömtelen és keserű, bár kétségkívül kárpótláshoz is jut. Az öröme az lesz, hogy másokból is képes kiegyelni mindenféle örömet, vagyis az, hogy hatalomra tesz szert mások fölött. A hatalomgyakorlás örömét kapja. Beteg lelkiesség – beteg világlátás, beteg istenkép – ez, amely látszólag helyre tesz és rendet rak, valójában azonban mindent megbetegít és megöl.

A hitelességek közötti megkülönböztetést lehetővé tevő kritériumokat keresve itt talán rátaláltunk egyre, amely ez lehetne: be tudom-e fogadni a bűnöst; hogyan tekintek a bűnösre?

Hogyan csinálja ezt Jézus? Az evangéliumi beszédhelyzet, az eredeti, nagyon fontos. Ezt a helyzetet kell magunk elé képzelnünk.

Jézus olyan valakivel beszélget, akit „rajtakaptak”. Az illető megszégyenülten áll előttük, a kutató, vizslató, elítélő tekintetek kereszttüzében. Ő a célpont. Az elítélő és megbélyegző szavak és tekintetek dárdaként fúródhatnak belé. A színen egy legyilkolás jelenetét látjuk. Aki középen áll, az is szégyenkezik. Fontos, hogy ő sem tudja kivonni magát ebből a körből. Nem egyszerűen fizikailag van itt tartva. Erőnek erejével, de nem

pusztán testi erővel tartják itt. Ő maga is itt tartja magát, a belső elítélés erejével. Neki ez a világa. Nincs más világa, ahol lehetne. Ez a tér, ez a szociális tér azonos a léte terével: „Ez vagyok én. Itt vagyok. Ez a tér adja meg az életem értelmét, ez adja meg a létem, a valóm tartalmát. Itt nyerek értelmet. Itt tudom kimondani, hogy ki vagyok én.” Nincs más világ. Nem feltétlenül arról van szó tehát, hogy ő belsőleg azonosult valamivel. Hanem az történik, hogy a külső tér, a társadalmilag létrehozott tér egy olyan világot teremt, amely a középén álló világává is válik. Egy olyan valamivé, amiből nincs, mert nem lehet több mint egy. A belsővé tétel ebben az értelemben igaz. Nem azonosult vele, vagyis nem döntött mellette, hanem benne van abban az értelmezési tartományban, abban az értelemmel teli térben, amely értelmezhetővé tesz egyáltalán bármit.

Ezt a teret töri fel Jézus. „Hol vannak...? Én sem ítélek el.” Egyszeriben megszűnik ez a világ. A vádló világ – a való világ, az addig egyetlen valónak érzékelt világ – megszűnik. Nem pusztán szertefoszlik – a vádlók egyenként elsomfordálnak –, hanem áttöri és széttöri az új világ, Jézus világa, a Jézus által megteremtett világ.

Egy új tér alakult ki: „Én sem ítélek el.” És az a mondat, amely ez után következik, ezt a teret, ezt a világot teszi hozzáférhetővé a későbbiekben is: „Menj, és többé ne vétkezzél!” Hogy ez mit jelent (ez a menj, és többé ne vétkezzél), az az előző mondat által teremtett térben nyeri el a tartalmát. Az „Én sem ítélek el” történést kell magunk elé idézni, ha meg akarjuk ragadni a „menj, és többé ne vétkezzél” tartalmát.

Mit élünk át, ha az asszony helyzetébe képzeljük magunkat? Milyen érzések ébrednek bennünk? Szabadság, öröm, távlat, levegő, lélegezni akarok, felsóhajtok, körül nézek, Jézust akarom nézni, a szemét akarom látni, látni akarom a tekintetét, ebben a tekintetben akarok maradni, itt akarok maradni, életet kapok, élek, élni akarok tovább, itt akarok élni. „Menj, és többé ne vétkezzél!” Mit jelent ez most? Azt, hogy a tiéd ez a tér, a tiéd ez a világ. Lehet továbbra is a tiéd. Ne félj, nem múlik el. Ez nem csak most van. Ez mindig van. Ez van mindig. Ez van. Ez a való világ. Az Isten Országában benned van. Az Isten Országában bennetek van. Az Isten Országában köztetek van.

Aki ezt megtapasztalja, az nem pusztán valami rendet tapasztal meg. Aki ezt megtapasztalja, az a valóságot, az igazi létet tapasztalja meg. Aki ezt megtapasztalja, az egészen más értelemben beszél a hitelességről.

A hitelesség itt nem egyszerűen „walking the talk” – azt teszem, amit hirdetek, amit állítok; összhang van a szavaim és a tetteim között –, hanem ennél többet, vagy még inkább valami mást. A hitelesség a valósággal történő találkozást és kapcsolatot jelenti. A hitelesség az, hogy a valóság átalakító módon elérhető a lelkekben, a szívem mélyén. A valóság adja magát, az élet mindig adja magát nekem, és általam a többieknek és a világnak, és átalakít mindent. A valóság, az élet, a közös alap elérhető, itt van, mindig itt van, vissza lehet térni hozzá, és öröm, tágasság, befogadás, közösségvállalás, hordozás, közösség, több és gazdag, túlszorduló élet következik belőle. Ez a hitelesség.

Vajon nem úgy van-e, hogy a kereszt, a saját keresztem hordozása valamiképpen ennek a hitelességnek a megélése? És hogy aki megtapasztalja ezt a fajta hitelességet, az követővé válik?

Ne feledjük! Ahhoz, hogy felfogjuk, miben áll ez a hitelesség, vissza kell térnünk ahhoz az eredeti ponthoz – az eredethez, a forráshoz –, amelyet az előbb láttunk: ahol Jézus azt mondja: „hol vannak...? Én sem.” Ez a beszédhelyzet az a pont és forrás, ahonnan értelmet nyer minden.

Innen, ebből a helyzetből nézve a keresztem hordozása azt jelenti, hogy lehetek, vagyok, ebben a töredékességemben és bűnösségemben is vagyok és lehetek. Elfogadva vagyok, ajándékozva vagyok – vagy még inkább: a lét, az élet mindig ajándékozva van nekem, és ez az életem –, megtartva vagyok. Megyek tovább. Most már így megyek tovább. És szeretném ezt hirdetni, megélni, elé élni másoknak is. Szeretném, ha mások is látnák és tapasztalnák ezt. Hiszen képtelenség nem vágyonom erre!

Az ilyen ember mintegy magamagától tanítvány lesz, követő lesz. Magamagától – értsük helyesen! – azt jelenti, hogy ettől az eredeti és átalakító – új világot teremtő – tapasztalattól. A Jézussal való találkozás tesz tanítvánnyá. A Jézus terével való találkozás, a Jézus által megnyitott térben megmártózás tesz tanítvánnyá. És aki tanítvány, az nem akar mást, mint újra meg újra megnyitni ezt a teret, megteremteni ezt a világot, valósággá – a másik és a másikkok számára is valósággá –, azaz elérhetővé, megtapasztalhatóvá tenni az Isten Országát.

Azt kérdeztük, milyen kritériumok segíthetnek megkülönböztetni a hitelességeket? Itt mintha azt látnánk, hogy ennek a fajta hitelességnek a nyomán élet fakad. Aki ebből a hitelességből él, az nem egyszerűen

erőre tett szert, hogy valamiféle hősiesség életet éljen. Nem arra kap erőt, hogy ellássa a saját feladatait, a maga által meglátott feladatokat. Nem arra kap erőt, hogy rendet tegyen, és végig vigye a rendrakás nagy misszióját. Hanem életet kap, olyan életet, amely reményt, örömet, távlatot ad; amely meglátja, hogy „ez jó”. Vagyis olyan látást kap, amely részesül a teremtő Isten látásában, a teremtő látásban: abban a látásban, amely nem megállapítja, hogy van ez a jóság, hanem amely képes „elő-látni”, „ki-látni” (a kibábáskodás mintájára) a világból a jót. Teremtő, pedagógiai látás ez.

Az, amit Charles Taylortól hallhattunk a Bokor Nagytáborban, itt érdekesen jelentkezik. Taylor arról beszélt, hogy Jézus látásával kellene látnunk az embereket, ahogyan a szentek is. Mint ahogy a boldognak mondások nem deskriptívek, hanem performatívok, nem leírják, megállapítanak egy tényt, hanem teremtenek, alkotnak.

Ez lehet tehát az a kritérium, amely megkülönbözteti egymástól a rendrakó, tisztogató, a rossz ellen forduló, erőt és hatalmat gyakorló hitelességet attól a hitelességtől, amely az Isten Országának szelíd, belülről teremtő uralmát idézi fel- és meg.

4. Legyen szabad még egy mondatot mondani az öngyűlölet, a kereszthordozásról és a szenvedés kapcsolatáról! Azért néztük ilyen részletesen ezt az evangéliumi jelenetet, mert azt akartuk megérteni, mit is jelent az apa, anya, testvér stb. gyűlölete, és ehhez annak megértéséből akartunk eljutni, hogy mit is jelent „önmagát gyűlölni”.

A „hol vannak a vádlóid” és „én sem ítélek el”, láttuk, új világot teremt. Szokatlanul tűnhet azt állítani, hogy az „öngyűlölet” abból áll, hogy engedjük a világunkat, a valóságunkat Jézus által meghatározni. Inkább ahhoz vagyunk szokva, hogy fájdalokat, szenvedést kellene vállalnunk Jézusért és az Isten Országáért.

Két meglátást szeretnék elmondani. Az egyik az, hogy a szenvedés kapcsán önkéntelenül is a középen állóra gondolunk először: Milyen szenvedés vár a Jézussal való találkozás után a nyilvános bűnösre? De azt hiszem, érdemes lenne először Jézusra gondolnunk, és azt megnézni, hogy mit vállalt ő annak érdekében, hogy feltörje az bűnösre záró világot.

Végső soron ez a magatartása vezetett ahhoz, hogy legyilkolták. Itt, ebben a jelenetben még nem őt célozzák a kézben tartott kövek. De amikor magunk elé képzeljük a történetet, vajon nem középen látjuk-e Jézust? Nem ott látjuk-e, ahol korábban az asszony

volt? Nem ez-e az a hely, amelyet Jézus önként vállal: a bűnösökkel való közösség? Veszélyes hely ez! A bűn miatt az – de vajon mi itt a bűn, miről derül ki végső soron, hogy az a bűn? Nem az lepleződik-e le, hogy a pellengérré állítás, a bűnöstől való elhatárolódás az igazi bűn? És az, aki ezt leleplezi, halálos veszedelembe kerül. Aki közösséget vállal a bűnösökkel, az a szenvedés vállalására is igent mond: magára veszi keresztségét, nem szereti jobban magát, mint a bűnösöt, nem szereti jobban magát, mint azt a küldetést, hogy új világot teremtsen a bűnösöknek.

Talán ez után lehet a bűnösre váró további szenvedésekre gondolnunk, és ez a másik meglátásom. Valóban olyan könnyű engedni, hogy Jézus szabja meg, mi a világom? És úgy van, hogy azért hív szenvedésre az Isten Országáé, mert magas erkölcsi követelményeket támaszt, és ezzel gátat szab a vágyainknak? Nem éppen azért örömhír-e az evangélium, mert felszabadító üzenet, és nem az derül-e ki újra meg újra, hogy nehéz nekünk, embereknek a szabadság?

Örömteli tapasztalatot szerezni a valódi szabadságról: ez minden gyógyulás útja. És hogy mennyire nehéz ez, az is része mindannak a tanulási tapasztalatnak, amely a gyógyuláshoz tartozik.

Eszembe jut Alvin Toffler egy sokat idézett mondása: „The illiterate of the 21st century will not be those who cannot read and write, but those who cannot learn, unlearn, and relearn.” A 21. század írástudatlanjai nem azok lesznek, akik nem írnak, nem olvasnak, hanem azok, akik képtelenek tanulni, ki-tanulni, és újratanulni.

Lehet ezt pozitívan is mondani: a valósággal való minden új találkozás (learn) azt feltételezi, hogy „ki-tanuljunk”, azaz kilépünk a régi sémáinkból (unlearn), és megtanulunk az új tapasztalat szerint látni (relearn). Ha ez könnyű lenne, nem beszélénk folyton róla.

És az, hogy nehéz, azt jelenti, hogy szenvedéssel jár. Olykor olyan szenvedés elviselésével is, amelyet a környezet és mások mérnek ránk. Kimaradni a korábbi, a régi szemlélet struktúráiból minden esetben az otthontalanság és a kitesztettség megtapasztalásával jár. „Az emberfiának nincs hová lehajtania a fejét...”

Jelent-e mást a „jobban szeretni apát, anyát, testvért”, mint nem vállalni azt az otthontalanságot és kitesztettséget, amely az Isten Országáé mindig új honfoglalásának következménye? És jelent-e mást az evangélium öröme, mint megtapasztalni, hogy ez a betörés új otthont teremt? Jézus nem öncélú szenvedésre hív, hanem az Isten Országáé befogadására.

És ha ez szenvedéssel jár – ha ennek az újnak a befogadása szenvedéssel jár –, örömteli szenvedés ez, mert gyümölcse az igaz közösség megteremtése, ahol nincs első és utolsó, hanem mindenki otthonra talál, mert lehet, létezhet, élhet.

III.

Keresztényként erre vagyunk hívva. Jézus követése ebben áll.

A Bokor is erre van hívva. Az a hivatásotok, hogy legyetek egyház. Azt kérem tőletek, azt mondom nektek: Legyetek egyház! Legyetek! Kellitek. Lássátok ki a világból és az emberekből a bennük levő jót! Teremtsétek meg Jézus terét, azt a teret, ahol Jézus tekintetével lehet találkozni, és ahol mindenki szabadságra és közösségre, otthonra talál, mert megtapasztalja az igazi valóságot, a maga igazi valóságát. Kell a Bokor!

BULÁNYI GYÖRGY

LEHET-E ODACSÍPÉS NÉLKÜL IS BESZÉLNI?

Tíz leprás megtisztult. A megtisztultak közül egy visszajön, és megköszöni Jézusnak, amit tett érte. Szép. És ez az ember szamaritánus volt. Jézus meg is dicséri érte. De hogyan? Nem akadt más, csak ez az idegen? Mondhatta volna másképpen is. A tanítványok, akik szavait hallják, zsidók és nem szamaritánusok. A tanítványok Jeruzsálembé mennek templomba, és nem a Garizim hegyére.

Olyan ez, mintha én egy szíkatolikus társaságban beszámolnék arról, hogy szóltam tíz embernek, hogy segítsen már egy magatehetetlen, nagy bajban levő családon, de csak egy segített; egy baptista, a kilenc katolikus pedig nem. Ez bizony odacsípés lenne.

Ahogy Jézus szava is az volt. Legegyszerűbb, ha hitelt adunk a szentírás tudománynak: Márk és Máté elbeszélés-változataiban nem szerepel semmiféle szamaritánus. Ez a történet így talán meg sem történt, s Jézus nem csípett oda. Ezért aztán Jézus kapcsán, de nem Jézus terhére, beszélhetek a kérdéstről, melyet mai prédikációmnak címül adtam: Lehet-e odacsípés nélkül is élni, beszélni?

Először is megkérdezem, hogy kivel beszélek, amikor oda akarok mondani valakinek. A politikai ellenféllel, a főnökömmel, a szomszédokkal, kisközösségbeli testvéremmel, a férjemmel/feleségemmel, kiskorú gyerekekkel, felnőtt gyerekekkel, melyikkel? Továbbá azt is megkérdezem, hogy mit akarok elérni azzal, hogy odamondok akármelyiküknek. Végül meg azt kérdezem, hogy vállalom-e az odamondás következményeit.

Kezdjük ezzel az utolsóval. Ha vállalom a Golgotát következményként, akkor mondhatok akármit, nem fogok csodálkozni a következményeken. Csakhogy Jézus sem azzal kezdte meg működését, hogy majd a Golgotán végzi. Mimagunk is úgy vagyunk az életünkkel, hogy békés boldogágban szeretnénk leélni azt, s azzal is akarjuk befejezni. Csak menet közben jutunk el oda, hogy Ha per, hadd legyen per, és hogy Űsd vágd, nem apád. De jó, ha ezeket meg tudjuk spórolni magunknak, meg azoknak is, akiknek a fejükre akarunk csapni, hiszen önekik is úgy jobb.

Próbálok elveket megfogalmazni, felkínálni, melyekhez igazodnia kell annak, aki vallaná a nyolc boldogság hetedikét, amely így hangzik: Boldogok a békességet teremtők, mert az Isten gyerekeinek fogják nevezni őket. Feltételezem most magunkról, hogy mindannyian valljuk, hogy boldogok, akik oda nem csípnék, s ennek következtében felkínálok első elvként: Ha a béke barátja akarsz lenni, mint A helység kalapácsában Petőfinél Bagarja uram, akkor mindenképpen törekedjél a megegyezésre.

A megegyezés elkerüli a Golgotát. A megegyezés figyelembe veszi, hogy nemcsak én akarok élni, hanem a másik is: tehát élek és élni hagyok. Lehet szavalni a Talpra magyart és azt, hogy Akasszátok fel a királyokat, de ennek rendszerint akasztófák a következményei is – akár Világosnál, akár másutt. De haza is lehet menni Kehidára azzal, hogy Kommt Zeit, kommt Rat; magyarul: Majd meglátjuk, hogy mit csinálunk, de egyelőre semmit. Majd közel húsz esztendővel '48 után tudja már Deák Ferenc, hogy feliratot kell küldeni azzal, hogy mindig a király bölcsessége talál megoldást, és lesz kiegyezés. vele magunknak s nemzetünknek Petőfi segesvári és Kossuth turáni sorsát, s leszünk a Haza bölcsé. Ízlése válogatja, hogy királyi érdemrend vagy halál és számkivetés lesz a bérünk.

De ha valaki, mint békesség teremtő akar az Isten gyereke lenni, annak a megegyezés útját kell keresnie. Az érdekek különbözőségének sajátos területén, a politikában is azt. A történelem erre tanít. Rákóczi